

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію

Бородкіна Михайла Володимировича на тему: «Юридичні факти як підстави виникнення соціально-забезпечувальних правовідносин»,

подану до спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03

Національного університету «Одеська юридична академія»

на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.05 – трудове право; право соціального забезпечення

Питання, пов'язані з дослідженням юридичних фактів як підстав виникнення соціально-забезпечувальних правовідносин, у сучасних умовах набувають особливого значення, оскільки безпосередньо пов'язані із забезпеченням реалізації права на соціальний захист, закріпленого у ст. 46 Конституції України.

Складність чинного законодавства України, що визначає підстави виникнення соціально-забезпечувальних правовідносин, численність, а часом і неузгодженість відповідних його положень, термінологічні недоліки формулювань – все це призводить до ускладнень у розумінні та правозастосуванні нормативно-правових актів у сфері права соціального забезпечення.

Вивчення юридичних фактів у праві соціального забезпечення здійснювалося багатьма вченими, водночас питання, пов'язані з особливостями підстав виникнення власне соціально-забезпечувальних правовідносин як у сфері державного соціального захисту, так і недержавного соціального захисту не були предметом спеціального комплексного дослідження. У зв'язку з цим тема дисертації обрана обґрунтовано і безперечно представляє інтерес як у теоретичному, так і прикладному плані.

Теоретичні та практичні питання теми дисертації досліджувалися у межах виконання плану науково-дослідної роботи кафедри трудового права

та права соціального забезпечення «Теоретичні та практичні проблеми реалізації прав людини у сфері праці та соціального забезпечення» на 2011-2015 роки, як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права на 2011-2015 роки» (державний реєстраційний номер 0110U000671), а також плану науково-дослідної роботи кафедри трудового права та права соціального забезпечення «Функціонування трудового права та права соціального забезпечення в умовах інтеграційного розвитку України» на 2016-2020 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» (державний реєстраційний номер 0116U001842)

У роботі чітко виділені об'єкт і предмет дослідження. Метою дисертаційного дослідження визначено розвиток теорії права соціального забезпечення щодо юридичних фактів як підстав виникнення соціально-забезпечувальних правовідносин та внесення пропозицій і рекомендацій щодо вдосконалення законодавства України у цій сфері.

Поставлені завдання відповідають обраному плану, а їх виконання дозволило розкрити тему дисертаційного дослідження на належному науковому рівні.

Структурна побудова дисертації є логічно обґрунтованою, послідовною і повною мірою відповідає поставленій меті дослідження.

Дисертація за обсягом відповідає встановленим вимогам і складає 204 сторінки основного тексту, що свідчить про глибину наукового пошуку і забезпечує комплексний розгляд поставлених завдань.

Методологічною основою дисертації є низка загальнонаукових і спеціальних методів пізнання, серед яких діалектичний метод, історичний, порівняльно-правовий, формально-логічний, структурно-функціональний та інші методи, за допомогою яких були одержані достовірні наукові

результати, забезпечені обґрунтованість і переконливість висновків і пропозицій автора.

У процесі дослідження дисертантом була використана значна кількість нормативно-правових актів різного рівня (міжнародних, європейських, актів національного законодавства, актів соціального діалогу, актів місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування), проаналізовано численні наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених у сфері загальнотеоретичної юриспруденції, конституційного права, цивільного права, трудового права, права соціального забезпечення. До досягнень дисертаційного дослідження слід віднести аналіз матеріалів судової практики, зокрема рішень судів різних інстанцій, позитивного законодавчого досвіду окремих зарубіжних країн (Великобританії, Італії, Франції) й обґрунтування доцільності його запозичення, а також розробку конкретних пропозицій імплементації позитивного законодавчого досвіду визначених країн щодо закріплення окремих юридичних фактів як підстав виникнення соціально-забезпечувальних правовідносин у національну юридичну практику.

Використання автором значної наукової, нормативної та емпіричної бази сприяло глибокому, різнобічному висвітленню досліджуваної проблематики, формулюванню численних висновків і пропозицій, що мають ознаки наукової новизни.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що дисертація є одним із перших у вітчизняній науці права соціального забезпечення спеціальним комплексним дослідженням юридичних фактів як підстав виникнення соціально-забезпечувальних правовідносин.

До основних положень дисертаційного дослідження, які мають наукову новизну, слід віднести такі.

У дисертації виокремлюються етапи становлення та розвитку вчення про юридичні факти у праві соціального забезпечення та визначаються їх особливості (підрозділ 1.1). Автором встановлено, що вчення про юридичні

факти у праві соціального забезпечення у процесі свого становлення та розвитку починаючи з 1966 року пройшло шість етапів та розкрито тенденції кожного з них. Цілком правильним є висновок дисертанта, що до початку другого десятиліття ХХІ ст. вчення про юридичні факти у праві соціального забезпечення зводилося до визначення особливостей підстав виникнення та динаміки виключно соціально-забезпечувальних правовідносин (с.с. 32-33).

У результаті дослідження поняття та значення юридичних фактів як підстав виникнення соціально-забезпечувальних правовідносин (підрозділ 1.2) дисертант сформулював авторське визначення досліджуваної категорії, визначив її співвідношення з категорією юридичних фактів у праві соціального забезпечення. Автор доходить висновку, що юридичними фактами як підставами виникнення соціально-забезпечувальних правовідносин є передбачена нормами права система конкретних життєвих обставин, основним елементом якої є несприятливі наслідки соціальних ризиків, що обумовлюють виникнення правовідносин, у яких задовольняються об'єктивні потреби особи в матеріальних засобах, соціальних послугах, інших видах соціального захисту.

У дисертації значну увагу приділено дослідженню ознак юридичних фактів як підстав виникнення соціально-забезпечувальних правовідносин (підрозділ 1.3). На підставі проведеного дослідження, автор слушно пропонує здійснювати поділ особливостей юридичних фактів досліджуваного виду на родові, які визначають подібність даної правової категорії до юридичних фактів як підстав виникнення та динаміки правовідносин різної галузевої належності, та видові, що визначають суттєві особливості виключно правовстановлюючих юридичних фактів для соціально-забезпечувальних правовідносин (с.с. 72-73).

Самостійний підрозділ дисертації присвячений дослідженню численних підстав класифікації юридичних фактів як підстав виникнення соціально-забезпечувальних правовідносин (підрозділ 1.4). На підставі проведеного аналізу, автор слушно пропонує здійснювати класифікацію

підстав виникнення соціально-забезпечувальних правовідносин залежно від виду соціального захисту на ті, що зумовлюють динаміку правовідносин щодо надання: грошових виплат; соціального обслуговування; медичної допомоги; забезпечення лікарськими препаратами та виробами медичного призначення; соціальних пільг; житлово-комунальних субсидій (с. 89).

Окрему увагу в дисертації приділено дослідженню підстав виникнення соціально-забезпечувальних правовідносин щодо грошових виплат у системі державного соціального захисту (підрозділ 2.1). Автор звертає увагу, що більшість соціально-забезпечувальних правовідносин щодо матеріального забезпечення у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування виникають за наявності у особи статусу застрахованої особи, настання страхового випадку, наявності страхового стажу, особливого правового статусу, прийнятого компетентним органом відповідного позитивного рішення. При цьому дисертант справедливо зауважує, що не всі вищеперераховані юридичні факти обов'язково повинні мати місце у сукупності задля виникнення соціально-забезпечувальних правовідносин щодо грошових виплат у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування, тим не менше, такий перелік юридичних фактів є найтипівішим.

Дисертант також зазначає, що соціально-забезпечувальні правовідносини щодо грошових виплат у системі державної соціальної допомоги виникають на підставі юридичних фактичних складів, елементами яких є настання соціального ризику та прийняте компетентним органом позитивне рішення щодо здійснення даного виду соціального захисту. Цілком виправданим є висновок автора, що елементами більшості юридичних фактичних складів даного виду є негативні юридичні факти, які за умови їх настання є правоперешкоджаючими для виникнення відповідних правовідносин.

У дисертації визначено особливості виникнення соціально-забезпечувальних правовідносин щодо здійснення медичної допомоги та

безоплатного (пільгового) забезпечення лікарськими препаратами (підрозділ 2.2). Автор доходить висновку, що основне значення для виникнення соціально-забезпечувальних правовідносин щодо надання медичної допомоги має звернення особи (представника) зумовлене станом її здоров'я, а також добровільна згода на медичне втручання. Заслуговує окремої уваги визначення автором правової природи та значення декларації про вибір лікаря, який надає первинну медичну допомогу. Даний документ лише підтверджує намір пацієнта скористатися своїми правами згідно з договором про закупівлю послуг первинної медичної допомоги, який укладають головний розпорядник бюджетних коштів та відповідний суб'єкт надання первинної медичної допомоги, а також вибір пацієнтом сімейного лікаря (терапевта, педіатра). Крім того, дисертант цілком правильно зазначає, що подання декларації про вибір лікаря, що надає первинну медичну допомогу, є правовстановлюючим юридичним фактом для відповідних соціально-забезпечувальних правовідносин лише при першому зверненні за медичною допомогою до відповідного сімейного лікаря або педіатра.

У роботі досліджуються юридичні факти як підстави виникнення соціально-забезпечувальних правовідносин із соціального обслуговування (підрозділ 2.3). Автором удосконалено визначення складної життєвої обставини, що є об'єктивною підставою виникнення соціально-забезпечувальних правовідносин із соціального обслуговування, закріплене у ст. 1 Закону України «Про соціальні послуги». Варто підтримати позицію дисертанта щодо доцільності внесення змін до вказаної норми Закону, виклавши ст. 1 у такій редакції: «...складна життєва обставина – це ситуація, спричинена соціальними ризиками, за якої особа/сім'я частково або повністю обмежена у здатності або можливості самотійно вживати заходів з метою задоволення своїх потреб...».

Окремої уваги заслуговує дослідження правової природи договору про надання соціальних послуг, який автор визначає як двосторонню угоду, за умовами якої одна сторона (суб'єкт надання соціальних послуг)

зобов'язується надавати відповідні соціальні послуги іншій стороні (отримувачу) на умовах та в строки, передбачені договором, а інша сторона зобов'язується надати необхідну для надання соціальних послуг інформацію та у випадках передбачених законом оплатити їх. Дисертантом визначено ознаки такого договору, якими є: обов'язковість укладення; законодавче детальне визначення істотних умов договору про надання соціальних послуг лише щодо стандартизованих соціальних послуг; можливість укладення як платного так і безплатного договору про надання соціальних послуг; конкретизація договором норм права у сфері соціального обслуговування; персоніфікованість та розкрито зміст кожної з них, що безперечно позитивно вплине на розвиток науки права соціального забезпечення.

Дисертант визначає особливості юридичних фактів як підстав виникнення соціально-забезпечувальних правовідносин щодо надання соціальних пільг та житлово-комунальних субсидій (підрозділ 2.4). Варто погодитися з автором, що соціально-забезпечувальні правовідносини щодо надання соціальних пільг виникають за наявності у особи, яка належить до соціальної групи, що відокремлена за певною юридично значимою ознакою, особливого соціального статусу. Особливість такого статусу, як влучно відзначає дисертант, полягає у додаткових правах та обов'язках, порівняно із загальними суб'єктами права соціального забезпечення, передбачених спеціальними нормативно-правовими актами.

Дисертантом вперше спеціально комплексно досліджені підстави виникнення соціально-забезпечувальних правовідносин щодо надання житлово-комунальних субсидій. Цілком обґрунтованим є висновок дисертанта, що для виникнення відповідних правовідносин значення мають: проживання сім'ї у житловому приміщенні визначеної форми власності залежно від виду субсидії; відсутність забезпечення відповідного житлового приміщення тепло- або газопостачанням (виключно для правовідносин щодо надання субсидій щодо відшкодування витрат на придбання скрапленого газу твердого та рідкого пічного побутового палива); наявність різниці між

розміром плати за житлово-комунальні послуги, скраплений газ, тверде та пічне побутове (рідке) паливо і обсягом обов'язкового відсотка платежу; позитивне рішення відділу (управління) субсидій районних, районних у містах Києві і Севастополі державних адміністрацій та виконавчих органів міських і районних рад щодо призначення субсидії.

Окрему увагу в роботі приділено дослідженню юридичних фактів як підстав виникнення соціально-забезпечувальних правовідносин у сфері недержавного соціального захисту (розділ 3). Автором визначена правова природа договору про надання соціальних послуг у системі недержавного соціального захисту, договору добровільного медичного страхування та пенсійного контракту як документів, що опосередковують юридичний факт їх укладення. Варто погодитися з дисертантом, що в умовах розвитку ринкової економіки, реформування системи соціального захисту можливість юридичних фактів договірної характеру породжувати соціально-забезпечувальні правовідносини буде лише розширюватися.

У дисертації містяться інші положення, що представляють теоретичний та практичний інтерес і можуть бути оцінені як внесок її автора у вітчизняну науку права соціального забезпечення.

Зміст роботи свідчить про те, що авторові вдалося вирішити поставлені завдання. Одержані результати свідчать про їх наукову новизну. Результати наукового пошуку знайшли відбиття в 11 публікаціях, у тому числі 4 статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, 1 статті, опублікованій у зарубіжному періодичному виданні, а також пройшли переконливу апробацію на 6 наукових і науково-практичних конференціях. Зміст автореферату повною мірою відображає основні положення дисертаційного дослідження.

Зміст автореферату повною мірою відображає основні положення дисертаційного дослідження. Висновки, пропозиції і рекомендації, що містяться у дисертації, мають практичне і теоретичне значення.

Водночас щодо змісту дисертаційної роботи слід висловити деякі

зауваження. Окремі висновки та пропозиції автора видаються не достатньою мірою обґрунтованими або є дискусійними.

1. У дисертації досліджуються поняття та особливості юридичних фактів як підстав виникнення соціально-забезпечувальних правовідносин у системі державного та недержавного соціального захисту. У той же час, залежно від характеру правових наслідків юридичні факти у даній галузі права поділяються на правовстановлюючі, правозмінюючі та правоприпиняючі. Дисертант пропонує доповнити даний перелік також правопризупиняючими та правопоновлюючими юридичними фактами. Втім, ані зі змісту автореферату, ані зі змісту дисертації незрозуміло чим саме зумовлено зосередження уваги автора на юридичних фактах як підставах тільки виникнення соціально-забезпечувальних правовідносин. Це положення потребує конкретизації, адже у роботі цьому питанню не приділено належної уваги.

2. Однією з підстав класифікації юридичних фактів як підстав виникнення соціально-забезпечувальних правовідносин автор визначає організаційно-правову форму соціального захисту. Залежно від даного критерію дисертант виділяє юридичні факти, що зумовлюють виникнення соціально-забезпечувальних правовідносин у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування, державної соціальної допомоги, додаткового соціального захисту. Така позиція автора щодо заперечення існування у сучасних умовах в Україні спеціального соціального захисту як організаційно-правової форми соціального захисту викликає заперечення. Адже повністю виключати спеціальний соціальний захист у цей час не можна, якщо взяти до уваги, наприклад, пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб.

3. У підрозділі 2.1 автор досліджує підстави виникнення соціально-забезпечувальних правовідносин щодо грошових виплат у системі державного соціального захисту. Зважаючи на значну кількість грошових виплат як виду соціального захисту, передбачених чинним законодавством

України, потребує додаткових пояснень структурування відповідних правовідносин та дослідження юридичних фактів як підстав виникнення конкретних груп соціально-забезпечувальних правовідносин щодо грошових виплат.

4. Як вже відзначалося, в дисертації сформульовано пропозиції щодо вдосконалення нормативно-правових актів в частині визначення юридичних фактів як підстав виникнення соціально-забезпечувальних правовідносин з урахуванням позитивного законодавчого досвіду окремих зарубіжних країн. Проте, в усіх випадках автор, підкреслюючи необхідність такого вдосконалення, посилається на практику визначення відповідних юридичних фактів у законодавстві країн Західної Європи. Досвід нормативного закріплення юридичних фактів як підстав виникнення соціально-забезпечувальних правовідносин в інших країнах, зокрема країнах Центральної та Східної Європи, у дисертації не досліджується. Очевидно, що слід було дослідити можливість імплементації положень нормативно-правових актів, що визначають підстави виникнення соціально-забезпечувальних правовідносин у цих країнах, у законодавство України.

5. У підрозділі 3.2 дисертант зазначає, що пенсійний контракт є самостійним видом договору у праві соціального забезпечення, тим самим повністю заперечуючи його цивільно-правову природу. Зважаючи на застосування пенсійного контракту у сфері недержавного соціального захисту, що характеризується рівністю сторін, диспозитивністю тощо даний висновок дисертанта потребує додаткового обґрунтування.

Зазначені зауваження не зменшують значущості виконаної роботи, носять у своїй основі дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження.

Дисертація є спеціальним комплексним дослідженням юридичних фактів як підстав виникнення соціально-забезпечувальних правовідносин, в якому розроблені концептуальні засади зазначеної проблеми. Теоретичні положення, наукові висновки і пропозиції, що містяться у дисертації, мають

достатнє теоретико-правове обґрунтування, містять ознаки наукової новизни, спрямовані на розвиток понятійного апарату права соціального забезпечення і вдосконалення актів чинного законодавства з урахуванням позитивного законодавчого досвіду окремих зарубіжних країн.

Дисертаційне дослідження на тему «Юридичні факти як підстави виникнення соціально-забезпечувальних правовідносин» виконане на належному науковому рівні, повною мірою відповідає вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, передбаченим п.п. 9, 11 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а його автор, Бородкін Михайло Володимирович, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.05 – трудове право; право соціального забезпечення.

Доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри трудового права
та права соціального забезпечення
Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

В.М. Андріїв

ПІС
ВЧЕНІЙ
КАРЧУЛ
21.06

